

DRØMMETYDNING I PSYKOANALYSEN

Reimer Jensen

Sigmund Freud tillagde drømme en afgørende betydning. De blev opfattet som adgangsveje til de fænomener, der lå bag neurotiske symptomer.

Indrepsykiske konflikter, uforarbejdede indtryk fra vor omverden, utilfredsstillende impulser og uopfyldte ønsker indgik i en latent drøm, der lå skjult i vort ubevidste. Gennem et drømmearbejde kunne den latente drøm tilsløres og forvanskes til ukendelighed, før den manifesteredes i den manifesterede drøm. Denne måtte derfor gøres til genstand for en tydningsproces.

Freud skanderede de manifesterede drømme, og lod sine klienter associere til hvert enkelt element. Selv om disse associationer kunne gå i mange retninger, så kunne de alligevel danne mønstre, der afslørede detaljer i den latente drøm.

Drømme har spillet en afgørende rolle i alle faser af psykoanalysens udvikling. Oprindeligt tænkte de neurotiske symptomer at blive ophævet ved at blive blotlagt. Senere fik jeg-funktionen en mere fremtrædende plads i psykoanalytisk teori og praksis. Fra midten af århundredet blev Freuds jeg-begreb i stigende grad uddifferentieret i et selv og et jeg og narcissistiske personlighedsforstyrrelser kom i fokus. I vor tid spiller hele det dynamiske samspil mellem et menneske og objekterne i dets omverden en afgørende rolle, men drømme og tydningen af dem er stadig vigtige veje til forståelsen af den normale personlighedsudvikling og fremkomsten af psykopatologi.

Interessen for vore drømme var på ingen måde ny, da Sigmund Freud omkring århundredskiftet tog drømmetydning op i sin kliniske praksis og i sine teoretiske overvejelser om personlighedens udvikling og dens funktion og om psykopatologiske reaktioner – specielt de neurotiske. Drømme havde fra ældgammel tid været genstand for megen opmærksomhed og givet anledning til mange spekulationer om deres oprindelse og om deres betydning.

Hovedsynspunktet synes at have været delt mellem 2 opfattelser: Ifølge den ene skyldtes drømmene påvirkninger udefra, eventuelt helt fra en anden verden, der lå hinsides vor erkendelse ved hjælp af vore sanser. Ifølge den anden var drømmene et resultat af sjælens vandring ud i verden, og drømmene et udtryk for de oplevelser, den derved kunne gøre.

Sigmund Freud afmystificerede drømmene, men han fastholdt de ældgamle opfattelser ved at betragte vore drømme som determineret af uforarbejdede indtryk udefra og samtidig determineret af impulser indefra.

Drømme fik på et tidligt tidspunkt en central betydning i den Freudske psykoanalyse. De fik en særlig funktion ved at lede os frem til materiale, der gav os muligheder for at få kendskab til, hvad der foregik på lag i vor personlighed, der ikke var direkte erkendelige selv ved nøje granskning af, hvad der lå bag vore reaktioner. Drømme blev ophøjet til at have betydning på linie med andre psykiske fænomener, der kunne hjælpe os til at afsløre de sjælelige funktioner fra deres udspring til deres ydre manifestationer.

Den betydning, Freud tillagde drømme, var revolutionerende.

De blev vigtige redskaber i hans bestræbelser for at finde årsagerne til vore neurotiske symptomer i snæver forstand og vore personlighedsfunktioner i bred forstand. Dette var en naturlig konsekvens af den betragtning, at alle sjælelige fænomener og reaktionsmåder i bredeste forstand måtte inddrages som determinerende faktorer, når vor sjælelige udvikling og funktionsmåde skulle kortlægges og medinddrages ved beskrivelsen af såvel normal personlighedsudvikling som psykopatologi i alle dens afskygninger.

Freud brugte sig selv som analyseobjekt – naturligvis med de begrænsninger, som dette indebærer, og derudover havde han tilgang til et omfattende materiale, som hans patienter forsynede ham med, når de søgte behandling hos ham. Det blev herigennem åbenbart for Freud, at det var umuligt at forklare, hvordan neurotiske symptomer opstod ved kun at inddrage de sjælelige fænomener, der var umiddelbart eller ret let tilgængelige. Det var nødvendigt at medinddrage, hvad der foregik i vor psyke bag den scene, hvor de bevidste fænomener udspilledes. Her kom drømme til at spille en afgørende rolle. Freud betegnede drømmene som kongevejen til det ubevidste.

At tillægge drømme en sådan betydning blev af mange opfattet som forargeligt og en hån mod den videnskab, som havde opnået anerkendelse og opsigtsvækkende resultater ved at bygge på metoder, som var en parallel til de metoder, som anvendtes i naturvidenskaberne.

Hvad der ikke kunne udforskes ved de anerkendte metoder, måtte i den fremherskende akademiske psykologi opgives som mål for videnskabelig forskning, men kunne måske nok aftvinge interesse i andre sammenhænge.

Hvis faget psykologi defineres som læren om bevidsthedsfænomenerne er det forståeligt, at Freuds definition af psykologiens fagområde måtte afvises med foragt. Det skete også mange steder og endda i lang tid efter Freuds død. Endnu et halvt århundrede efter, at Freud udsendte sin bog »Traumdeutung«, var hans teorier og synspunkter bandlyst på Psykologisk Laboratorium ved Københavns Universitet. I løbet af de følgende år blev dette ændret. Nu er psykoanalytiske begreber diffunderet ud i samfundet og har ikke alene invaderet andre videnskaber, men er også trængt ind i hverdagslivet og indgået i dagliglivets begreber. Under denne proces kan der være sket ændringer i betydningsindholdet.

Freud ændrede selv indholdet i nogle af de psykoanalytiske begreber fra tid til anden, så når man anvender hans begreber, er det nødvendigt,

at det gøres klart fra hvilken fase i psykoanalysens udvikling, begrebet hentes. Det gælder for eksempel begrebet angst. Det er al ære værd, at en forsker kan ændre indholdet i sine begreber i takt med nye iagttagelser og teorimodifikationer.

Drømme kan i Freuds psykoanalyse ikke tages på pålydende. Når mennesker refererer deres drømme, så er dette referat resultatet af en proces, der udspringer af eller er influeret af aktuelle og tidligere sansepåvirkninger, hvoraf nogle er uforarbejdede og andre mere eller mindre forarbejdede. I fundamentet for drømmene ligger også utilfredsstillende driftstilskyndelser og uopfyldte ønsker og uløste konflikter.

De drømmeprocesser, der sættes i gang på ydre eller indre foranledning, manifesterer sig i drømmebilleder eller handlesekvenser, som den drømmende kan beskrive med større eller mindre klarhed. Visse drømme står aldeles tydeligt for os, når vi vågner og lang tid efter, mens andre forsvinder i samme øjeblik, vi vågner, eller hurtigt derefter. De falder ligesom fra hinanden, så sammenhængen forsvinder.

Denne del af drømmen, som Freud betegnede den manifeste drøm, er et slutprodukt af en proces, drømmeprocessen, hvor der har fundet en bearbejdning sted af impulser, der indgår i drømmens udspring eller dens fundament, den latente drøm. Den bearbejdning, drømmeindholdet udsættes for i forløbet fra latent drøm til manifest drøm, gør det vanskeligt at slutte fra drømmens fremtrædelsesform til den skjulte, latente drøm.

Drømmearbejdet gennemføres ubevidst og med tilsidesættelse af alle bevidsthedslivets erkendelige realiteter, af logik og tidsfølge og uden hensyntagen til sammenstilling af modsætninger og kausale forhold, der er anerkendt og accepteret i dagliglivet.

Den latente drøm er præget af de mekanismer, der gør sig gældende i vor primærprocestænkning, hvor logik og realitetskontrol er sat ud af spillet. Denne form for sjælelig aktivitet kan determinere drømmearbejdet og slå igennem helt frem til den manifeste drøm, der derved bliver helt uforståelig for en umiddelbar betragtning, hvor logik og sædvanlig realitetsopfattelse er forståelsesrammen.

Den foreliggende manifeste drøm er imidlertid med dens eventuelle udeladelser og fordrejninger et udgangspunkt for den tydningsproces, vi i psykoanalytisk behandling må sætte i gang for at skaffe os kendskab til det materiale, som indgår i drømmeforløbet fra udspring til ydre manifestation.

Dette er et rekonstruktionsarbejde, der tilsigter både at belyse, hvad der har sat hele processen i gang, og hvilke kræfter, der har influeret på forløbet af drømmeprocessen, så den har undergået sådanne forandringer, at den fremtræder på en mere eller mindre ejendommelig og eventuelt helt uforståelig måde, der ikke klart afspejler de bagvedliggende drømmetanker, konflikter, ønsker og impulser, men kun lader dem komme frem i antydninger, forvanskninger og i symboler, der kan have flere betydninger. Disse kan endda skifte betydning fra drøm til drøm eller i samme drømmesekvens.

Selvom visse genstande kan optræde med en vis hyppighed og tilsyneladende med en ret klar symbolbetydning, så er det umuligt at fastlægge disse genstandes generelle symbolværdi, således som det har været forsøgt ved udgivelsen af drømmebøger, hvori man kunne slå op og finde, hvad betydningen var af en række genstande.

Det er i den Freudske drømmeforståelse nødvendigt at gå den mere besværlige vej at undersøge, hvilken funktion hvert drømmeelement har i den foreliggende situation. Denne funktion fremgår af de sammenhænge, hvori drømmeelementerne indgår.

Drømmetydning bliver ikke et oversættelsesarbejde, men et konstruktionsarbejde, eller måske rettere en rekonstruktion af de tanker, ønsker, driftsimpulser og konflikter, der er indgået i den latente drøm, før en mere eller mindre forvanskingsproces er sat ind.

Det var derfor umulige opgaver, Freud blev stillet overfor, når mennesker i stort tal henvendte sig til ham efter udgivelsen af hans bog om drømmetydning og bad ham tyde de manifesterede drømme, de berettede for ham. Uden de nødvendige associationer til de manifesterede drømme og kendskab til de pågældendes livssituation var hans opgave oftest umulig at løse.

Når folk bruger drømme som en selskabsleg er det ligeledes i regelen umuligt at udlede meningen med dem, når de er løsrevet fra deres dynamiske sammenhæng, selvom det kan være fristende, men måske ikke passende eller hensynsfuldt at tyde drømme på deres face value. Det er ikke sikkert, at en ældre dame, der i en sådan selskabelig situation beretter om en drøm, som på trods af indholdet ikke gjorde hende bange, men tværtimod måtte betegnes som en behagelig drøm, ville bryde sig om at høre den nærliggende tydning. Hun havde drømt, at en mand stod uden for hendes dør og skød med en revolver ind gennem brevsprækken.

De processer, som har været aktive ved tilsløringen af drømmens latente indhold, kan også være aktive, når vi forsøger at trænge baglæns fra den manifesterede drøm til den latente. Freud talte om, at en censur blev sat i gang. Den hindrede, at den latente drøm slog direkte igennem i drømmearbejdet, og den hindrede drømmetydningen i at nå frem til det latente drømmeindhold. Hensyn til moral og etik gjorde sig øjensynligt også gældende i søvnen, men vigtigst var nok angst for at lade uacceptabelt materiale slå igennem til et bevidst plan.

I drømmen kan modsatrettede impulser og uforenelige synspunkter få lov at eksistere side om side, og vi kan være forskellige personer på samme tid. Nutid og fortid og fremtid kan smelte sammen. Døde personer kan optræde lyslevende. Disse absurditeter må sættes i nye og mere modsætningsfrie sammenhænge, når drømme skal ses og tolereres i lyset af realitetsprincippet.

Det kan være et møjsommeligt arbejde at bane sig vej til det latente indhold. Den klassiske metode, som Freud brugte også ved tydningen af egne drømme, således som han redegør for det i sin bog om drømmetydning, er at skandere den manifesterede drøm og lade drømmeren associere så

frit som muligt ud fra hvert enkelt element. Selvom drømmeren går ud ad tangenten fra hvert enkelt drømmeelement, bekræftes Freuds iagttagelser igen og igen: Associationer, der tilsyneladende ikke har noget at gøre med udgangspunktet, den manifesterede drøms elementer, danner alligevel et mønster, der peger på indre konflikter, uforudsete sammenhænge og glemte indtryk af afgørende betydning i drømmerens liv. Skanderingen af den manifesterede drøm behøver ikke følge et bestemt mønster, selvom en succession af elementerne fra drømmens begyndelse til dens slutning ofte følges.

Nogle psykoanalytikere vil lade analysanden associere til hele den foreliggende drøm og da iagttage, hvilket element, drømmeren vælger at slå ned på og bruge som sit udgangspunkt for sin egen reaktion på drømmen.

Det er ikke analysandens opgave at tyde drømmen, men kun at give nogle af de brikker, der er nødvendige for, at et mosaikbillede kan træde frem, men når tilstrækkelig mange brikker falder på plads, er tydningen måske så iøjnefaldende, at analytikeren kun behøver at slå fast, hvad analysanden allerede har indset.

Undertiden lader analytikeren drømmen indgå på linje med andet materiale, analysanden bringer frem. De kræfter, der determinerer fremkomsten af dette analysemateriale, må også formodes at have været aktivt, da drømmearbejdet fandt sted, og vil således bidrage til at vise, hvordan det er foregået.

Nu er målet i en psykoanalyse ikke blot at give en beskrivelse af impulser, ubevidste ønsker og indre konflikter, men at sætte en analytisk proces i gang, der har terapeutiske virkninger, så uønskede reaktionsmønstre og neurotiske symptomer mindskes eller måske endda falder helt væk, så bundne ressourcer i analysandens personlighed frigøres. Derved forøges analysandens muligheder for at forvalte evner og iboende kræfter i frihed, men med hensyntagen til gældende normer og regler i det miljø, analysanden er bundet til og vælger at blive i eller søger at ændre ad politisk vej eller på anden måde.

Efter afslutningen af en analyse skal analysanden ikke op til en eksamen, hvor han eller hun skal gøre rede for, hvad der er sket i løbet af analysen på de forskellige bevidsthedslag i personligheden. Vort ubevidste ophæves ikke i en analyse, selvom enkelte aspekter af disse fænomener bliver trukket frem i lyset under den psykoanalytiske proces.

En psykoanalyse munder ikke ud i en præstationsvurdering, men i en funktionsmåde, der forhåbentlig betyder en ændring og en forbedring af den reaktionsmåde, der prægede analysanden før analysen. Samtidig følger næsten uundgåeligt indsigt i psykiske funktionsmåder i egen person, men også mere generelt.

Drømme spiller stadig en stor rolle i psykoanalysen, men tyngdepunktet i psykoanalysen er blevet forskudt i tidens løb, eller rettere vægtfordelingen af de forskellige komponenter i psykoanalysen er ændret.

I det første kvarte århundrede i psykoanalysens historie var Freuds topografiske inddeling af sjælelivet epokegørende. Hans skelnen mellem bevidste, forbevidste og ubevidste lag i personligheden åbnede muligheder for forklaring af fænomener, der hidtil var skubbet væk fra videnskabelig udforskning. Inddragelsen af ubevidste elementer i videnskabelig hypotesedannelse og teoriopbygning gjorde det nødvendigt at finde veje til udforskning af de dybere og ikke direkte tilgængelige lag i vort sjæleliv. Her pegede Freud specielt på vore drømme. De blev et vigtigt redskab eller hjælpemiddel til at afsløre de ubevidste konflikter, der udgjorde fundamentet for de neurotiske symptomer, som hans klienter søgte behandling for.

Tankegangen var, at hvis disse konflikter og skjulte impulser, der var blevet afvist fra bevidstheden, blev trukket frem i bevidsthedens lys, ville de forsvinde som al, der blev pløjet op jorden og udsat for en iltningproces.

Det viste sig, at det ikke gik så let. Bearbejdningsprocessen, der skete i en psykoanalyse, krævede ofte mere end en bevidstgørelse. De indre psykiske konflikter var ikke blot spændinger mellem forskellige bevidsthedslag, men kunne også ses som sammenstød mellem forskellige funktioner i vor personlighed.

Herved førtes Freud frem til den strukturelle model af vor psyke, som beskrevet i hans arbejde »Das Ich und das Es« fra 1923. Vore impulser og drivkræfter udgik fra »id«, som måtte administreres af vort »jeg«, der regulerede indtrykkene fra vor omverden og styrede vor realitetstilpasning blandt andet med hensyntagen til vort »overjeg«, der samlede alle vore regulerende funktioner, som vi havde indarbejdet i vor psyke under hele vor udvikling i vort miljø og vor kultur.

Både 'jeg-' og 'overjeg'-funktionerne kunne være bevidste, forbevidste og ubevidste.

De indre psykiske konflikter opstod mellem de forskellige strukturer i vor psyke. Impulser, der beherskedes af lystprincippet, kunne komme i modsætning til jegfunktioner, der beherskedes af realitetsprincippet, og overjegsfunktioner, der blev domineret af sædvane, etik og moral.

Drømme spillede stadig den største rolle ved kortlægningen af de ubevidste elementer i id, jeg og overjeg, men i den anden fjerdedel af dette århundrede trådte egofunktioner mere frem i psykoanalytisk teori og praksis. Afstanden mellem psykoanalysen og den hidtil accepterede videnskabelige psykologi blev mindre. Det kom blandt andet til udtryk i Gordon Allports bemærkning, at psykoanalysen tidligere havde levet i »splendid isolation«.

Fra midten af dette århundrede indledtes en udvikling, hvor der i stigende grad blev skelnet mellem det funktionelle »jeg« og det fænomenologiske »selv«. De to begreber havde været dækket af Freuds »Das Ich«. Uddifferentieringen af jegbegrebet faldt sammen med den stigende interesse for narcissistiske personlighedsforstyrrelser og såkaldte borderline cases.

Drømme og tydning af dem spiller også i denne periode af psykoanalysens udvikling en afgørende rolle, men udforskningen og kortlægningen af et menneskes identitet og dermed af identifikation og identifikationsobjekter,

selvvurdering og selvaccept får en mere central plads end tidligere. Ubevidste elementer indgår i betydelig grad i disse funktioner og drømme er stadig vigtige ved udforskningen af dem.

Kommer vi helt op til vor tid, er alle problemstillinger omkring den topografiske model og den strukturelle model af vort sjæleliv stadig aktuelle sammen med det dynamiske aspekt, der fremhæver de libidinøse og aggressive impulser, som vore basale drivkræfter, som det bliver vor opgave i tilværelsen at administrere under hensyntagen til egne muligheder og samtidig hensyntagen til den ydre situation, der foreligger for os, eller som vi skaber.

Denne forvaltningsproces kræver, at vi i psykoanalysen må inddrage hensyn til de udfoldelsesmuligheder og de begrænsninger og frustrationer, der har foreligget for os under hele vor opvækst og den aktuelle situation, der foreligger for os nu. I den analytiske proces foretages der korrektioner på det indre plan, men disse må ses i relation til de ydre livsomstændigheder, der foreligger for analysanden.

Mange former for psykoterapi lægger vægten på tilpasning til det ydre miljø og anvender rådgivning og vejledning, men undgår derved i tilstrækkelig grad at tage hensyn til betydningen af de spor, som er indgraveret i personligheden og så dybt forankret i vor psyke, at psykologiske reaktionsmønstre gentages igen og igen på trods af sund fornuft og på trods af stærke viljesbeslutninger om at ændre disse mønstre. Drømme er stadig et vigtigt redskab til at få indblik i, hvad der foregår på alle lag i vor personlighed – også de lag, som er svært tilgængelige, men de må ikke tydes isoleret, men i relation til vor psykosociale udvikling og vor aktuelle situation.

LITTERATUR

- ALLPORT, GORDON: *Pattern and Groth in Personality*. Holt, Rinehart and Winston, New York 1961.
- FREUD, SIGMUND: *The Interpretations of Dreams* (1900). S.E.IV og V. Hogarth Press, London.
- FREUD, SIGMUND: *Introductory Lectures on Psycho-analysis* (1916-17). S.E.XI.
- FREUD, SIGMUND: *General Theory of the Neuroses* (1916-17). S.E.XVI.
- FREUD, SIGMUND: *The Ego and the Id* (1923). S.E.XIX.
- FREUD, SIGMUND: *Remarks on the Theory and Practice of Dream-Interpretation* (1923). S.E.XIX.
- FREUD, SIGMUND: *Inhibitions, Symptoms and Anxiety* (1926). S.E. XX.
- FREUD, SIGMUND: *Revision of the Theory of Dreams* (1933). S.E.XXII.
- KOHUT, HEINZ: *The Analysis of the Self*. International University Press, Inc.; New York 1977.